

Mokslas menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1985

LAPKRIČIO MĖN. 16 d. / NOVEMBER 16, 1985

PART TWO - Nr. 225(42)

LIETUVOS
NACIONALUSIS
M. MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

„Lietuvio portretas“ keturioliktoje fotografų parodoje

ALGIMANTAS KEZYS

Šiame numeryje:

Sektinas losangeliečių pavyzdys.
„Lietuvio portretas“ keturioliktoje fotografų parodoje.
Žvejyba, statyba, mėsa ir balanos.
Baltų muzikos palikimas.
Erdvėlaivių rendezvous su kometa.
Lionės Micevičiūtės-Ramonienės „Apsilankymas Orisoje“.
V Mokslo ir kūrybos simpoziumui artėjant.
Aldonos Stempuzienės koncertas Bostone.
Telesforo Valiaus monografijos sutiktuvės.
Apie lietuvių kalbos istoriją.
Pabaltiečių trupė stato vengro komediją.

Kertinė Parastė

Sektinas losangeliečių pavyzdys

Mūsų kultūrinių renginių daugybėje šiandien yra visko, bet juose pasigendame kokio nors racionališkesnio planavimo. Daug kas blykstelia tik vienkart, impulsyviai, tik atsitiktine proga, be ilgiau išsilaikančios tradicijos, be tęstinumo ateitin. Tiesa, turime Mokslo ir kūrybos simpoziumus, dainų ir tautinių šokių šventes. Bet jos kartojasi tik kas ketveri metai arba ir dar rečiau. Publika per tiek laiko nuo užmojo pradeda atvėsti, ir reikia vėl iš naujo ją gerokai įvairiais būdais šildyti, ruošti įvykiui.

Jau daug geriau, kai gausesnė lietuvių kolonijose ar ir bendriniuose veiksmuose prigyja kurio nors pobūdžio kasmetinė tam tikrų kultūrinių renginių tradicija. Visuomenėje ji tada palaikoma neatsitiktinai, o iš anksto suplanuotos programos pasiekia aukštesnį lygį, prisijaukina publiką ir ją kilstelėja aukštyn. Tokių gerų pavyzdžių mūsų netruksta. Tačiau nebūtų per daug, jeigu jie padvigubėtų, stengdamiesi išsilaikyti ir gero lygio aukštyn.

Turbūt skaitytojas nujaučia, kas čia turima galvoje. Pirmiausia Chicagoje ir jos artumoje įvykstantys kultūrinio pobūdžio kasmetiniai renginiai: Lietuvių operos spektakliai, kasmetinės Poezijos dienos, kasmetiniai Ateitininkų adademiniai savaitgaliai, Ateities žurnalo premijiniai vakarai, kultūros klodą akcentuojantieji kasmetiniai Santaros-Sviesos suvažiavimai Chicagoje pašonėje, kasmetiniai Antro kaimo spektakliai, Margučio rengiami koncertai ir kt. Chicagoje tai nėra per daug. O galėtų būti ir dar geriau. Ir dar ambicingiau! Sakysim, Lietuvių opera pasiryžta bent kas treči metai suorganizuoti ir grynai lietuviškos operos premjerinį pastatymą. Juk tai būtų indėlis ir į mūsų pačių „muzikinį banką“. Dar nevēlu būtų pradėti ir kasmetinę lietuviškos dramos teatro tradiciją. Kaip atsitiktiniai atvejai rodo, publikos netrūksta.

O kasmetinei tradicijai ug-

nies yra ne vien tik Chicagoje. Clevelande pastaraisiais metais įsikūrusi JAV LB Kultūros taryba sujūdiną kasmet kultūrinius vandenį savo premijomis ir jų įteikimo švente vis kitose kolonijose. Net palyginti nedidelis Rochesterio lietuvių telkinys metai po metų sugebėjo rengti literatūros recitalius, visą vakarą skiriant kuriam nors atsikviestam rašytojui. Pavyzdžių atrastume ir daugiau, prisimindami ir kasmetines „Draugo“ romano konkurso šventes, „Dirvos“ literatūrinio užmojų kasmetines baigmes ir kt.

O tarp viso to ypač pabrėžtinai minėtinas kasmetinis gruodžio mėnesio įvykis Los Angeles lietuvių kolonijoje — tai vietos Lietuvių Fronto Bičiulių ten jau 20 metų surengiami literatūros vakarai, i kuriuos kiekvieną kartą pagrindiniu programos dalyviu vis pasikviečiamas svečias rašytojas iš kitur. Todėl literatūros mylėtojai per 20 metų vakarų programose ten jau yra skaitę šias pavardes: A. Rūta, D. Mitkienė, B. Pukelevičiūtė, D. Sadūnaitė, J. Švabaitė, E. Tumienė, R. K. Vidžiūnienė, J. Aistis, L. Andriekus, A. Baronas, K. Bradūnas, Bern. Brazdžionis, J. Gliuda, Č. Grincevičius, J. Jankus, A. Kairys, J. Krališkuskas, A. Vaičiulaitis, Pr. Visvydas, V. Volertas. O prie tokių literatūros pagerbtuvių kiek dar yra ten prisidėję ir aktoriai ir muzikai-vokalistai, dekoratoriai, programų apipavidalintojai, plakatų piešėjai! Ir ta losangeliečių kūrenama ugnis ir po 20 metų neišblės: sukaktis bus minima š.m. gruodžio 7 ir 8 d. — bus susitikimas ir pabendravimas su rašytojais ir literatūros vakaras, kurio programoje bus svečias rašytojas iš New Yorko — Paulius Jurkus.

Kodėl losangeliečių pavyzdžiui kasmet negalėtų pasekti ir kitos lietuvių kolonijos, jei dar nesame tik lietuviško žodžio mylėtojai apsišaukę, jei mums lietuviškas žodis nėra vien tik buitinio susižinimo priemonė, bet ir kūrybinės apraiškos aukščiausia, blizganti vieta.

14-toje lietuvių fotografų parodoje, vykusioje nuo spalio 25 iki lapkričio 3 d. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, konkursinė tema buvo „Lietuvio portretas“. Parodoje išstatyti portretai buvo suskirstyti grupėmis pagal autorius. Tačiau juos buvo galima sudėti ir pagal portretų rūšis, kurių šioje parodoje išryškėja keletas.

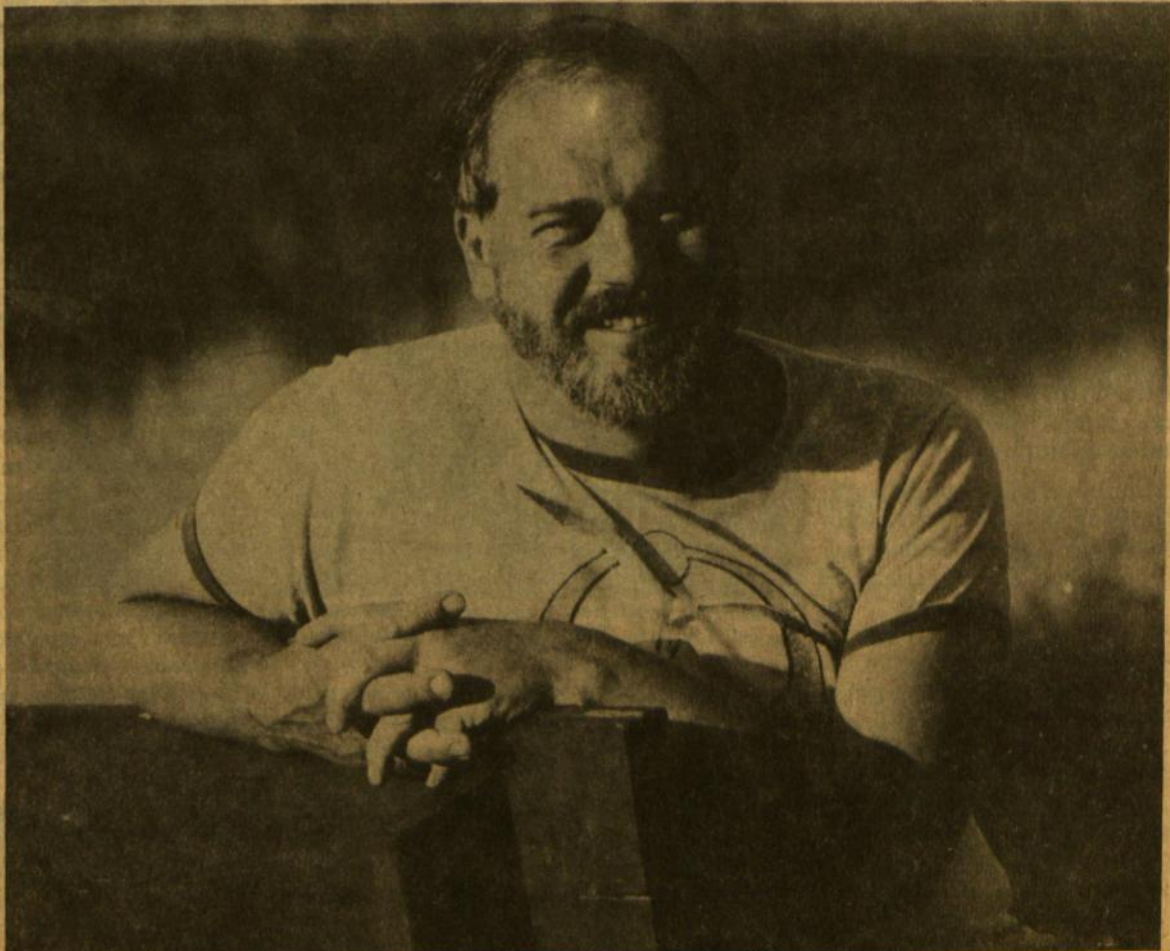
Du fotografai — Eugenijus Butėnas ir Aidas Skruodys — išdrįso pažvelgti į žmogų be rūbų. Kažkas yra pasakęs, kad tikrasis fotografo pajėgumas suvokti grožį išbandomas jam fotografuojant nuogą žmogaus figūrą. Tai pati seniausia ir niekad nepasenstanti meno tema, prie kurios grįžta kiekvienos kartos kūrėjai. Jų meninis sugebėjimas ar nesugebėjimas čia tuoj pat išryškėja. Tos temos gvildinimas tampa lyg ir egzaminu, kuriame atskiriamas šarlatanai nuo menininko. Reikia pasakyti, kad ir Butėnas, ir Skruodys šiuose savo bandymuose rodo aiškių subrendimo ženklų. Jie pamato ir sugeba perduoti žmogaus formos kilniuosius bruožus, nepaverčiant jos pasibaurėjimo vertu objektu.

Iš Lietuvos parvežti portretai — Zinės Žilevičienės, Lino Daukšos ir Jeanne Krapauskienės — tuojau išsiskiria nuo kitų, darytų šiame krašte. Jūs tuoj išduoda Lietuvai būdingą aplinką — mergaitė kviečių lauke su rugiagėlemis, berniukas su sviediniu prie rastų sienos (Žilevičienės), karvė su virve aplink ragus (Daukšos), kitiški rūbai — kanklininkė, vaikai ir tėtis su juostomis (Krapauskienės). Tačiau šalia šių išviršinių ženklų jaučiamas dar ir kitas, vos apčiuopiamas, dvasinis elementas, kuris išduoda kad šis žmogus gyvena ne čia, o

ten. Sunku tą elementą aprašyti, bet jis pastebimas, susitikus Lietuvos žmogų gyvenime, pastebimas ir šioje parodoje išstatytuose to žmogaus portretuose. Tai lyg veide įbrėžtas drovumas, laikysenos kuklumas, mokėjimas tylėti, jokių būdu nerėkti, ar panašios ypatybės, įrežtos į okupuotoje Lietuvoje gyvenančio žmogaus veidą. Tikriausiai tas ypatybės išugdė ilgalaikė priespauda ir nuolatinė baimė. Sakoma, kad mus, vakariečius, Lietuvoje lengvai galima atpažinti ne tiek iš rūbų ir lagaminų, kiek iš mūsų laisvos elgsenos ir drąsaus žingsnio. Tai laisvėje pagyvenusio žmogaus ypatybės. Idomu buvo išžiūrėti į Žilevičienės nufotografuotos mergytės kviečių lauke akių kuklumą, Daukšos fotografijoje žemdirbio išsigandusias akis, Krapauskienės žmonių portretuose šypsenos slopinimą. Reikia pripažinti, kad tai gana tikslus šių fotografų Lietuvos žmogaus charakterizavimas.

Tik vienas jaunas fotografas pristatė portretinius darbus, kuriuos būtų galima priskirti prie eksperimentinių išekojimų. Tai Petro Raziūno montažas, kur jaunuolio portretas išnyra virš jūros bangų ir žvelgia į krante esantį mūrą, ant kurio, lyg kryžiaus, stovi metalo stabaras. Susimąstai, ką autorius čia nori pasakyti. Panašus ir antrasis, nemontazinis, paveikslas, kuriame matali jaunuolio slidų ir pilną nežinomybės žingsnį per paslaptingą pajūrio dumblyną šlaitą. Abu stiprūs savo simbolika.

Algimanto Kežio iškabintas serijinis montažas iš keturių dalių sudaro (arba turi sudaryti) vieną portretinę temą, pavadintą „Dail. Viktoras

Tėvas Antanas Saulaitis, SJ

Linas Daukša iš Toronto laimėjo trečią vietą už portretus Lietuvių fotografų išsivijoje 14-toje parodoje.

Nuotrauka Lino Daukšos

Petravičius su savo žmona Aldona ir be jos“. Teko iš žiūrovų nugirsti, kad tai liūdnas laidotuvių vaizdas, kuriame šis didysis dailininkas atsivėikina su savo mirusia žmona Aldona.

Grupinės portretūros ėmėsi du šios parodos dalyviai — Jonas Kuprys ir Rūta Musonytė. Kuprio grupės mažesnės, veidai arčiau pritraukti. Musonytės didesnės, daugiau pabrėžiančios grupinės kompozicijos sąrangą, negu veidų išraišką. Ir vienam, ir kitam linkėtina žvilgtuoti į savo temą šiek tiek išsamiau, ar bandant pabrėžti kokią nors mintį, bendrą visam būriui, ar surandant kitą bendrą vardik-

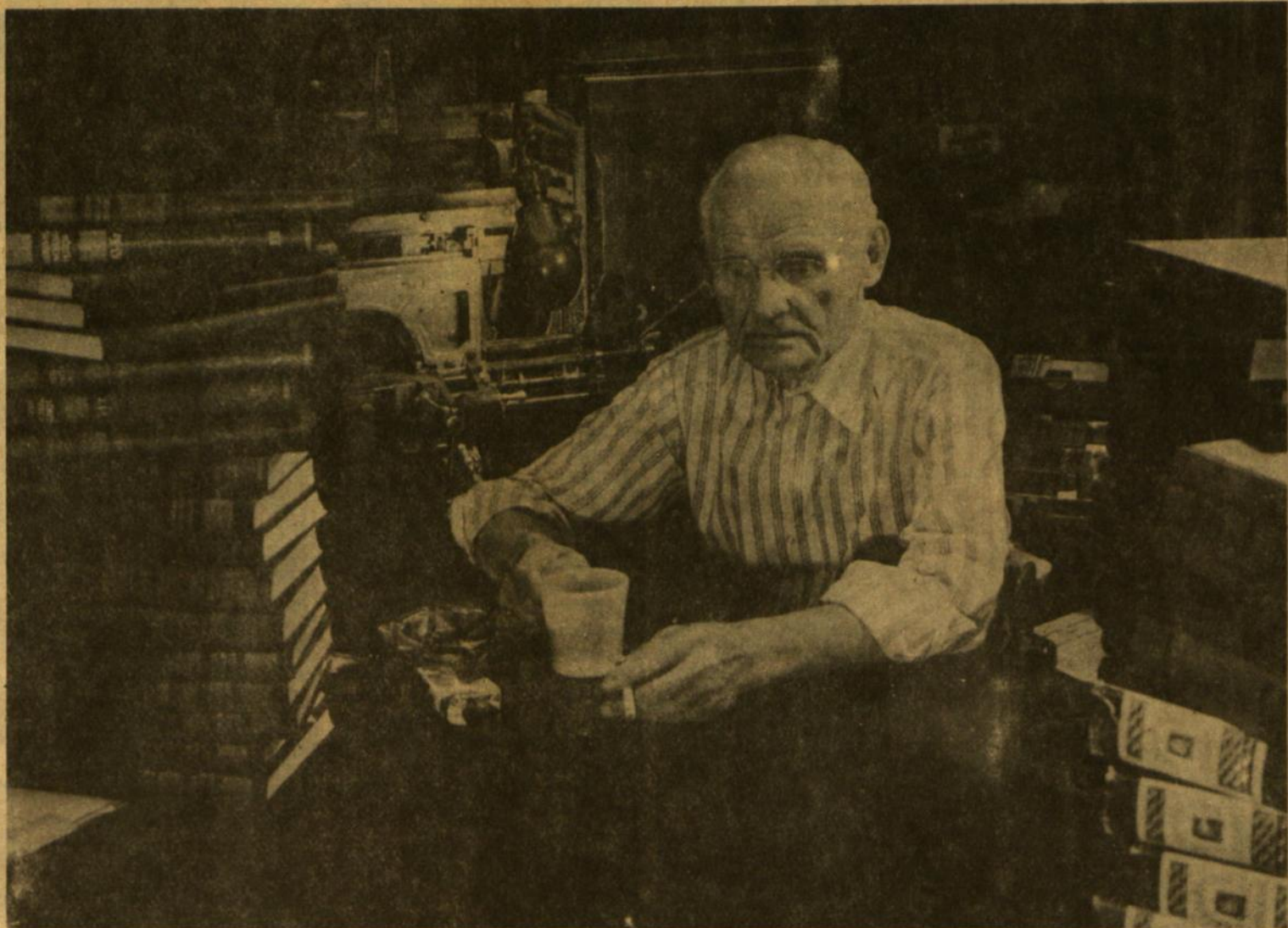
lį, kuris ir be paaiškinimų pasakytų šio grupinio vieneto vidinę prasmę. Šalia grupių abu šie fotografai rodo ir individualių asmenų portretus, kurie turi aiškios dokumentinės vertės.

Yra trys bandymai (vienas Edvardo Meilaus, du Jurgio Valaičio) parodyti nuotakų, savo žmonių ar šiaip patrauklių mergelių portretus, darytus fotografų, kurie aiškiai yra ir jų gerbėjai. Tai viena iš sliidžiausių fotografavimo situacijų. Cia fotografas turi nepamiršti, kad foto objektas yra objektus stebėtojas, kai tuo tarpu pats fotografas gali būti ir dažnai yra labai subjektyvus, t.y., pilnas

jausmų, kurių objektyvas nemato. Kas jo akims nepaprastai gražu, bejausmiui foto aparatui ar pašaliečiui žiūrovui gali atrodyti geriausiu atveju tik šiaip sau. Reikia to nepamiršti fotografuojant savo gerbiamą ar mylimą asmenį. Žvelgdamas į šių dviejų fotografų iškabintus darbus, žiūrovas galėjo pasakyti, kad Valaičiui pavyko geriau savo uždavinį atlikti negu Meilui.

Šalia čia išvardytų portretinės fotografijos rūšių parodoje pastu ir klasikinės portretūros atstovų, kurie duoda savo fotografuoto asmens interpretaciją, paprasčiausiai išžiūrėdami į jo veido išraišką, įdėdami jį į prasmingą aplinką ar ne. Veido bruožuose išryškintas žmogaus charakteris yra pagrindinė šio fotografavimo ypatybė. Cia privalu pagauti momentą, kada sužiba veide stebuklingasis tiesos žybtelėjimas žmogaus akyse, lūpose, susi-mastyme, pyktyje, džiaugsme ir panašiai. Tas mastelis, kuriuo tenka matuoti pasisekusį portretą nuo nelabai pavykusio, ir yra momento pagavimas ir nepagavimas, kuris priartintu pagamintą vaizdą tiesos išsakymo apie fotografuojamą asmenį — apie jo charakterį, darbą, pasiekimus, dvasios būseną ir t.t.

Labiau pavykę portretai šioje kategorijoje galėtų būti šie: Lino Daukšos nufotografuotas Lietuvos ūkininko veidas. Šis paveikslas ir be žodžių pasako, kad tai tipiški Lietuvos žemdirbio bruožai. Rūta Musonytė davė kelis lietuvių studento gana teiklinai užfiksuotus charakteringus motyvus. Aidas Skruodys priartintais veidais pabrėžė senelės išvagotą veidą, mergytės švelnų veiduką su jaunyste žibančiom akimis, pagyvenusios vienuolės nuometu apsiaustą galvą, irgi be žodžių bylojančią savotiš-

Leidėjas Juozas Kapočius (1985)

Lietuvių fotografų išsivijoje 14-toje metinėje parodoje pirmą vietą laimėjo Kazio Daugėlos (Bedford, N.H.) portretai.

Nuotrauka Kazio Daugėlos

(Nukelta į 2 psl.)

Žvejyba, statyba, mėsa ir balanos

JURGIS GIMBUTAS

Mūsų spaudoje buvo nepastebėtas turiningas etnografinių studijų rinkinys *Lietuvos TSR liaudies buities muziejaus metodinė medžiaga*, išleistas Rumšiškėse 1982 m. Tai yra pirmas to muziejaus leidinys, labai kuklus, vos 104 puslapių, prastoko popieriaus, 500 egzempliorių tiražu. Spausdino Kauno „Raidės“ spaustu- vės Kaišiadorių filialas. Knygutės atsak. redaktorius yra Buities muziejaus direktorius Vytautas Stanikūnas, o jam pagelbėjo Vacys Milius ir Janina Samulionytė. Mįslingo vardo knygutės pratarinėje V. Stanikūnas pareiškė: „Atėjo laikas, kad muziejaus moksliniai darbuotojai gali patys savarankiškai vykdyti etnografinius tyrimus bei juos analizuoti ir apibendrinti. Tokių analizuojančių straipsnių sudėta trylika. Jie visi yra vertingi inaišai lietuvių kaimo tradicinės kultūros istorijai.

Stambiausioji studija yra Eligijaus Vitalio Morkūno „Šuvsės ir Dotnuvėlės baseinų vėjo malūnai XIX a. pabaigoje — XX a. pirmoje pusėje“. Jo tirtame plote nagrinėjami laikotarpiu autorius aptiko 84 vėjo malūnus. Šuvsės upelis yra ta riba, nuo kurios lygumose į rytus ir į šiaurę gausėjo vėjo malūnų, o mažėjo vandens malūnų. Duota orientacinių planelių ir 4 brėžiniai. Straipsnis parašytas pagal 1971-1974 metais surinktą medžiagą. Išvalgiai apibū- dinti malūnų pavidalai, graičių sąranga ir mechaniz- mai. Įvesta naujų terminų, kaip vienpakopis ir daugiapakopis perdavimas, sparnų mentės ir posparniai, pakraičių kiauriniai puošiniai. Išaiškinta, kaip verpėtė (girnų ašis) sujungta per triragį su viršutiniu girn- akmeniu. E. V. Morkūnas yra senųjų Lietuvos malūnų žino- vas, parašęs knygą *Vėjo malū- nai*, išleista Vilniuje 1982 metais.

Knygutėje yra dar penki straipsniai apie trobesius ar sodybas. Dr. K. Čerbulėnas apibendrina lietuvių liaudies architektūros reikšmę. Be jau kitur skelbtų minčių, autorius rašo: „Liaudies architektūros visapusiškas istorinis ir natū- rinis pažinimas pagal etnogra- finių regionų specifiką yra pagrindinė prielaida teising- giems moksliniams konser- vavimo bei restauravimo dar- bams vykdyti“. Čia jau dvelkia nenormalių sąlygų politika. Ragina nedelsti, nes: „Reikia tirti, kol yra kas tirti, nes už 5-7 metų, vykstant kaimo gyvenvietėse spartiems industriniams statybos tem- pams, vargiai kas beliks tirti“.

Zuzanos Žilevičienės nuotrauka „Tikriausiai Artūras nė neieško manęs“ Lietuvių fotografų 14-toje metinėje parodoje.

Žinomas Lietuvos kaimiš- kųjų pirtčių specialistas Stasys Daunys iš Rokiškio krašto- tyros muziejaus rašo apie „Pirt- tis, linines ir linpirtes Kauno pamariuose XIX-XX a.“. Jo tyrimų zona yra Užnemunės ir pietryčių Aukštaitijos bei dži- kų sandūroje. Nagrinėjami pastatėliai, kur žmonės ne tik perdavosi ir plaudavosi, bet ir džiudavo bei mindavo linus. Jų priemenukės yra srdvesnės už paprastų pirtčių priepirčius. Tie trobesiai panašūs į jaujas su akmenų krosnimis. Linas sudžiauti yra kartkėlis ir kar- tys. Duoti trys brėžiniai iš Kruonio ir Rumšiškių apylin- kių. Sudarius kolchozus, lini- nės ir linpirtės išnyko apie 1975 metus.

Žemaitijos trobų ir sodybų žinovas inž. Ignas Jablonskis vėl pateikė mažą perliuką „Pajūrio žvejų ir valstiečių gyvenamieji namai Šventosios apylinkėje“. Penkiuose puslapiuose be iliustracijų autorius išnagrinė- jo 6 trobas, statytas XVI a. pabaigoje — XIX a. pradžioje ir išlikusias iki šiol. Pateikia jų matmenis, išplanavimo aprašymą ir kai kurias detales. Jo išvada: pajūrio kūrį(?) trobos planas yra daug papras- tesnis negu jų kaimynų žemai- čių. Giminingą temą nagrinėja Edm. Mačiulaitis: „Jūrų muziejaus ir akvariumo pajū- rio žvejo etnografinė sodyba“. Šios parodinės sodybos projek- tas buvo paruoštas Paminklų konservavimo institute,

remiantis 1975-1976 metais atliktais tradicinių pajūrio sodybų apmatavimais ir isto- riniais tyrimais. Muziejinė sodyba yra prie Klaipėdos, šiaurinėje Kuršių nerijos daly- je, vad. Smiltynėje. 5000 kv. metrų plote 1979 metais buvo suresti 6 mediniai trobesiai.

Paskutinis statybinės temos straipsnis yra Iz. Butke- vičiaus „Lietuvos užsieni- mai kaimai“. Autorius mirė 1982 m. lapkričio 20 dieną, nebesulaukęs tos knygutės. Butkevičiaus nuopelnai lietu- vių namotyrai yra svarūs: knyga *Lietuvių valstiečių gyvenvietės* (1971), daug studijinių straipsnių ir iš anks- to paruošta medžiaga Pabal- tijo etnografiniam atlasui. Užsieniniai kaimai yra mažai padriko plano kaimeliai, išau- ge iš XVII amžiaus vienkiemių rytų Lietuvoje. Rumšiškių oro muziejus dar neturi tokio tipo pavyzdžio.

Likusioji *Metodinės me- džiagos* dalis padalyta įvairi- mis etnografiniams objektams. Vitalis Morkūnas rašo apie vidaus vandenų žvejybos įrankius nuo XIX a. antrosios pusės. Daug kas tinka ir mūsų laikų žvejybai: statomieji ir traukiamieji tinklai, stato- mosios ir rankinės gaudyklės, kabliukiniai įrankiai bei žeberklai. Autorius yra Mokslų akademijos etnografijos skyriaus vedėjas. Vacys Milius nagrinėja mėsos konservavimo būdus Lietuvos

kaime XIX-XX amžių slenksty- je. Atrasta, kad skilandžiai buvo paminėti 1604 metų Upy- tės dvaro inventoriuje („ski- londy“). Skaitome apie is- naują, užkula, raumenines dešras. Trumpai aprašyti mėsa rūkyti kaminai ir rūkyk- los. Autorius dirba Mokslų aka- demijos etnografijos skyriuje, yra paskelbęs studijų apie javų nuėmimo įrankius, medžio apdirbimo amatininkus, para- šęs bibliografiją.

Vincas Vaitekūnas, Šiaulių „Aušros“ muziejaus veteranas, trijuose puslapiuo- se supažindina su šuliniais. Tai yra mažai nagrinėtas daly- kas, o muziejuose sukaupia medžiaga dar neapibendrinta. Rašo apie svirčių ir rėstinių bei skobtinių rentinių rūšis. Juos pakeitė betoniniai žiedai. Kitas etnografinėje literatūroje beveik nenagrinėtas dalykas yra balanos, žibinčiai ir kitos namų apšvietimo priemo- nės, kurioms skirtas Vingau- do Baltrušaičio straipsnelis. Jis apsiriboja tik Aukštaitija.

Trys moterys rašo apie joms iš tradicijos artimus ir, atrodo, mielus dalykus: Aušra Kargaudienė — „Vėpimo įrankių kolekcija Kauno M. K. Čiurlionio Dailės muziejuje“, Gražina Žumbakienė — „XX a. pradžios gėlių darželiai Varė- nos rajone“, Nijolė Pliūraitė — „Rumšiškių ir jų apylinkių šeimos narių tarpusavio santy- kių elementai XX a. pirmoje pusėje (iki 1940 m.)“.

Šioje knygutėje, kaip ir kituo- se panašaus turinio leidiniuo- se, įkyriai kartojamas žodis *liaudis*, kur dažnai tikty amati- ninkai, žemdirbiai, ūkininkai ar kaimiečiai, jei kalbama apie kaimų gyventojus (plg. miestie- čiai). Besidžiaugiant gausė- jiančia lietuviška etnografinė literatūra, negalima nepa- žymėti, kad visa tai apribo- jama ne lietuvių tautos etnografinėmis sienomis, o sovietinėmis politinėmis. Būtų gera, kad paskelbtų *Metodinė medžiaga* būtų tik pirmoji kregždė, ženklinti serijos pradžią. Kaišiadorių spaustu- vės rotoprintas turėtų apsvai- tyti ir švariau spausdinti.

NAUJI LEIDINIAI

• *Lituanus* vol. 31 no. 3 (Fall 1985). Lithuanian quarterly journal of arts and sciences. Numerio redaktorius: Antanas Dundzila. Administratorius: Jonas Kučė- nas, 6621 S. Troy Street, Chicago, IL 60629.

Šiame numeryje pateikiamas pluoštas Juozo Keliučio atsimi- nimų. Ištraukas sklandžiai išver- tė Sigita Naujokaitienė. Litas Grinius rašo Dov Levin straips- nio „Arrests and deportations of Lithuanian Jews to remote areas of the Soviet Union“ (*Crossroads*, Jerusalem 1984, nr. 11, 67-107) recenzija, kuri gan mįslingai pavadinta „Soviet consequences to Lithuanian Jews/A comparison with the lot of Lithuanians“. Straipsnio ir pavadinimas, ir tek- stas reikalingas redakcijos (pavyz- džiui, nedovanotina schematinė pirmosios straipsnio dalies struktūra: FIRST, „NINE, kuri dėl gerų priežasčių spaudoje nepriimta — tai skaitytojui paduotas straipsnio planas, o ne išbaigtas straipsnis. Antroji straipsnio dalis sklandesnė. Straipsnį reikia laikyti geru įnašu į labai aktualius lietuvių žydų ryšių tyrinėjimus. Dr. Milda Budrienė tęsia savo studiją apie lietuvių gydytojus aušrininkus. Nijolė Beleskaitė-Gražulienė supažindina žurnalo skaitytojus su Broniaus Kviklio keturiais *Lietuvos bažnyčių* tomiais. Viktorija Kašubaitė-Matanga aprašo Lietuvių tautodailės institutą ir kelias tautodailės parodas — straipsnis patraukliai iliustruo- tas. Viktoras Nakas recenzuoja Tom Clancy *The Hunt for Red October* — tai šiuo metu labai perkama ir skaitoma knyga, kurioje figūruoja lietuvių sovietų povandeninio laivo kapitono bandymas su savo nauju povandeniniu laivu pabėgti į JAV. Numerio gale „LITUANUS Data Bank“ A. V. Dundzila

Rūtos Musonytės nuotrauka „Studentai ateitininkai per Ateitininkų kongresą Jaunimo centre, Chicagoje“ Lietuvių fotografų 14-toje metinėje parodoje.

Baltų muzikos palikimas

Šeštasis baltų simpoziumas, skirtas muzikai, įvyko 1985 m. spalio mėn. 26 d. Toronto universitete. Atida- romajį žodį pasakė universi- teto muzikologijos rektorius Timothy Rice, palinkėdamas darbinger suvažiavimo.

Estas kompozitorius Roman Toi savo paskaitoje nušvietė estų liaudies dainų užrašymo istoriją — pradėdant vokiečių pastorių ir baigiant šiuolai- kinių estų folkloristų darbais. Toliau jis apibūdino vieno rusų profesoriaus liaudies dainų klasifikacijos teoriją ir grafiškai pailiustravo įvairių tautų dainų giminingumą. Lietuvių atstovas K. Raudys diskusijų metu suabejojo šios teorijos tikslumu, pagal kurią estų liaudies dainos pavaiz- duojamos kaip giminin- gos rusų liaudies dainoms.

Po trumpos pertraukos kompozitorius Darius Lapins- tis ir švariau spausdinti.

pateikia visą pluoštą lietuviško gyvenimo aktualijų.

• *Moteris* Nr. 4 (1985 liepa- rugpjūtis). Žurnalas, leidžiamas Kanados Lietuvių katalikių mote- rų draugijos. Redaktorė — Nora Kulpavičienė. Administratorė — B. Pabedinskienė. Adresas: 1011 College St., Toronto, Ont. M6H 1A8, Canada. Metinė prenumera- ta — 10 dol.

kas skaitė paskaitą „Lietuvių liaudies dainų įtaka Stravins- kiui, Orffui ir moderniems lietuvių kompozitoriams“. Prelegentas atskleidė savo ir anglų muzikologo Lawrence Morton atrastas žinias, pagal kurias lietuvių liaudies dainos ir jų nereguliari metrika bei disonansai sudarė pagrindą Stravinskio garsiam kūriniui „Le Sacre du Printemps“ — pradininkui modernios mūsų simtmečio muzikos. Solistė Laima Rastenytė išpūdingai padainavo tas mūsų liaudies dainas, diskutuotas paskaitos eigoje. Po paskaitos ir bėpie- taujant buvo gyvai disku- tuota šių retai girdėtų faktų temomis.

Po pietų latvis kompozito- rorius Andrejus Jansons nagrinėjo įvairius latvių bandymus klasifikuoti jų luidies dainas ir priejo išvados, kad vis dėlto pats geriausias būdas jas kaip nors surūšiuoti yra B. Bartoko naudotas būdas klasifikuoti vengrų luidies dainas. Pabaigai R. Toi pailiustravo kūrybingą estų liaudies dainų panaudojimą Veljo Tormis kūryboje „Per- kūno litanija“. Simpoziumas buvo užbaigtas prie vyno ir sūrio, begvildenant įvairias suvažiavimo metu iškeltas temas.

Iš Algimanto Kezio nuotraukų serijos „Viktoras Petravičius su savo žmona Aldona ir be jos“.

Iš Algimanto Kezio nuotraukų serijos „Viktoras Petravičius su savo žmona Aldona ir be jos“, Lietuvių fotografų 14-toje metinėje parodoje laimėjusios antrą vietą.

„Lietuvio portretas“

(Atkelta iš 1 psl.)

ką nusisukimą nuo pasaulio ir vidinį iš jo išsilaisvinimą. Viktorijos Kašubaitės-Mat- rangos žymesniųjų mūsų visuomenės atstovų biustuose greitai atpažįsti dail. A. Tamo- šaičio, žurnalisto Vlado Būteno, skulptoriaus Juozo Bakio atmintinus veidus. Jos labiausiai pavykę, dvelkia dideliu jautrumu yra susimą- čiusio dail. Viktoro Petravičiaus portretas ir šalia jo pakabintas kitas Petravičiaus portretas su savo žmona Aldo- na, intymiai įsmeigusia akis į savo numylėtą vyrą ir tiesian- čia ranką jį paliesti. Kazio Daugėlos studijiniai Stasio Santvaro, Jeronimo Kačins- ko, Jackaus Sondos, Juozo Kapočiaus ir Juozo Girniaus portretai užtarnautai kabėjo parodos centrinėje vietoje. Juos gal daugiau negu kitus verta vadinti klasikiniais, išstudijuotais, sustatytais, meistriškai atliktais. Reginos Jautokaitės nufotografuotoms galvutėms netrūksa nuotai- kos, bet trūksta geresnės techni- kos pažinimo, stipresnio detalių paryškimo. Petro Aleksos darytame Balio Pakš- to, liaudies birbynininko, atvaizde matyti Balyš Pakštas, kokį mes pažįstame iš koncertų — mielas pasižiū- rėti ir pasiklausyti. Mildos Budrienės geriausiai pavykusi bus bene kun. Leonardo Andriekaus interpretacija — kuklaus, nusižeminusio net smūtkeliško pranciškono portretas; pavykslo kamputyje beinašs šiek tiek pasilen- kęs, vienuolio abito ir aukštos mūro sienos prislėgtas Tevas Leonardas Andriekus. Jonas Tamulaitis yra šimtaporcen- tinis fotožurnalistas, duodas tokį žmogų, kokį jis randa prie kalbėtojo stovo, ringinyje ar pobūvyje, paprasčiausiai nufotografuotą priešais blyks- telėjusią elektroninę šviesą. Jo portretai būtų įdomesni, jei kartais pajaurintų apšvie- timą, ypač kai reikia pagauti ne tik žmogaus atvaizdą, bet ir jo nuotaiką, kurią tinkamas apšvietimas (pvz., prie natū- ralios lango šviesos) sugeba išryškinti.

Parodą lankiusi publika buvo pakviesta balsuoti už jiems labiausiai patinkamus portretus. Suskaičiavus balsus, pirmą vietą laimėjo Kazys Daugėla, antrą — Algi- mantas Kezys, trečią — Linas Daukša.

Pasibaigus parodai, buvo paskelbta ateinančių metų foto parodos ir konkurso tema: „Humoristinė fotografija“. Lietuviai fotografai kviečiami jau dabar pradėti ruošti nau- jam konkursui.

Erdvėlaivių rendezvous su kometa

ALEKSANDRAS RADZIUS

Ištisa penkių erdvėlaivių armada jau sklendžia erdvėmis pasitikti artėjančios Halley kometos. Pirmasis kometą pasieks sovietų erdvėlaivis Vega 1 ateinančių metų kovo 6 d. Už kokių trijų dienų atskris ir antrasis jų erdvėlaivis Vega 2. Japonai irgi du erdvėlaivius siunčia. Vienas jų, vadinamas Planeta A, pasieks kometą kovo 8 d., o kitas, Sakigake, — kovo 11 d. Paskutiniu metu kovo 13 d. pasirodys europiečių Giotto. Tad visi erdvėlaiviai susispaus aplink kometą beveik tuo pačiu metu, visam mėnesiui prabėgus nuo Halley perihelio, t.y. artimiausio nuo saulės kometos orbitos taško, kada jos aktyvumas bus pasiekęs maksimumo, ir uodega bus plačiausiai išsiskleidusi.

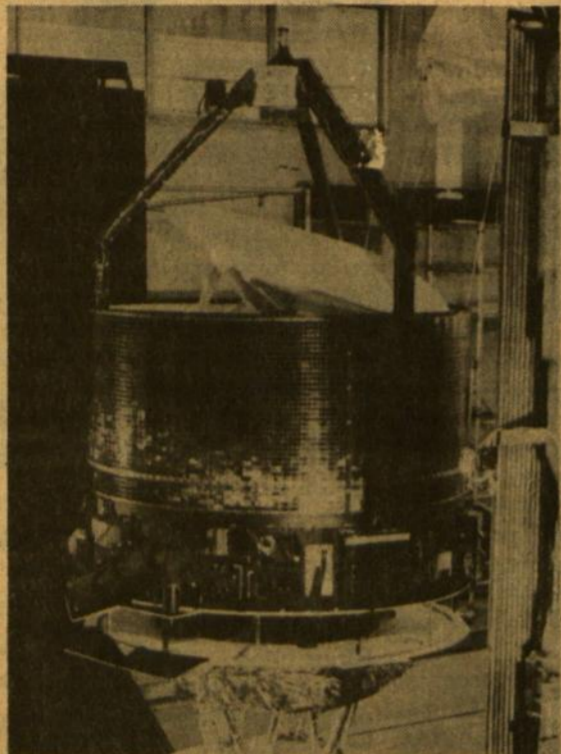
Sovietų užsimojimas gana ambicingas. Abu jų erdvėlaiviai turi tikslą tirti ne tik Halley kometą, bet pakelii ir Venerą, praskrisdami pro planetą gana arti ir panaudodami jos traukos jėgą tolimesnei kelionei. Todėl ir erdvėlaivių pavadinimas sudarytas iš dviejų žodžių: Venera ir Halley, panaudojant pirmuosius jų skienimis. Bet rusų kalboje nėra garso H, tad ir jų alfabete nėra atitikmens. Rusai vietoj H ir taria, ir rašo G. Todėl ir Veneros-Halley erdvėlaivių pavadinimas išvirto į „Vega“, nieko bendro neturintį su šviesiaja Lyros žvaigždyno Vega.

Vega 1 buvo paleista erdvėn 1984.XII.15. Už pusmečio, t.y. 1985.VI.10 ji pasiekė Venerą, kurios tirštą atmosferą nuleido instrumentų kapsulę ir atskirą balioną planetos atmosferai tirti. Vega 2 paleista 1984.XII.21, ir 1985.VI.15 ji pasiekė Venerą, kurioje taip pat nuleido kapsulę ir balioną. Pro kometos branduolį Vega 1 praskris maždaug 10,000 km atstu ir 78 km per sekundę greičiu. Jeigu su Vega 1 kas atsitiktų, tai Vega 2 bus pakreipta toliau nuo kometos. O jei pirmoji laimingai praskris, tai Vega 2 bus priartinta prie kometos, bet ne arčiau, kaip iki 5000 km. Tai pavojinga misija. Drauge su kometą skrenda daugybė įvairaus dydžio jos nuolaužų, kurios gali ir erdvėlaivį atsitreikti ir jį visai sunaikinti. Tad tokiam sveciui pasitikti geriausia sįsti bent du erdvėlaivius.

Sovietų erdvėlaiviai tikri dvynukai. Jiedu nešasi televizijos kameras, spektrometrus emisijai iš komos ir branduolio tirti, magnetometrus, aukštos energijos dalelių detektorius, aparatūrą plazmą studijuoti kometos artumoje ir, žinoma, specialius skydus erdvėlaiviams apsaugoti nuo smulkių branduolio nuotrupų. Prie daugelio Vegos eksperimentų suprojektavimo ir instrumentų pagaminimo prisidėjo Prancūzija, Vakarų Vokietija, Čekoslovakija ir net JAV (University of Chicago).

Japonų Sakigake erdvėlaivis išlėkė kelionėn 1985.I.8. Pakeliiu tyrinėja saulės vėją. Lapkričio mėnesį jis jau bus nuskridęs 15 milijonų km nuo žemės, ir japonai bus igiję daug patyrimo kaip kontroliuoti savo antrąjį erdvėlaivį Planetą A. Sakigake pralėks pro Halley kometą 7 mil. km atstu ir atidžiai stebės jos aktyvumą.

Antrasis japonų erdvėlaivis Planeta A paleistas šių metų rugpjūčio mėnesį, bet kometą pasieks anksčiau negu Sakigake, pralėkdamas pro Halley 200,000 km atstu. Kaip matome, japonai gana atsargūs. Nedrįsta per daug arti prie kometos prisartinti.

Europiečių Giotto laboratorijoje rušiamas rizikingai kelionėn.

Grakštus japonų erdvėlaivis Planeta A jau beveik pasiruošęs skristi.

Planetos A uždavinys bus stebėti, kaip auga ir keičiasi kometos uodega ir kaip ją veikia saulės vėjas. Be to, darys komos ir branduolio nuotraukas ultravioletinėje šviesoje ir atliks kitus eksperimentus, kaip ir abi Vegos bei Giotto.

Japonų erdvėlaiviai mažesni negu Giotto ar sovietų Vegos. Bet jų instrumentai labai miniatiūrizuoti, dėl to jie sugeba sumažinti savo erdvėlaivių svorius.

Europiečių erdvėlaivį Giotto suprojektavo ir pagamino Europos erdvės agentūra (ESA — European Space Agency). Tai tarptautinė organizacija, kuriai sudaro 10 Europos valstybių: Airija, Anglija, Belgija, Danija, Ispanija, Olandija, Prancūzija, Švedija, Šveicarija ir Vakarų Vokietija.

Norėdami išsiaiškinti, kodėl europiečiai savo erdvėlaivį pavadino „Giotto“, turėtumėm pasukti į meno pasaulį. Giotto di Bondone (1267-1337) buvo žymus ir labai įtakingas italų meistras — tapytojas Florencijoje. 1301 m. pasirodė didelė, įspūdinga Halley kometa. Žinoma, tada dar žmonės nežinojo nei jos pavadinimo, nei kad reguliariai ji grįžta į žemės padangę. Anot Florencijos kronikininkų, kometą paskui save palikusi didelius dūmų ruožus. Be abejo, didysis tapytojas Giotto bus ją matęs ir ją stebėjęs.

Už poros metų Paduvos didikas Enrico Scrovegni sumanė pasistatyti sau privačią koplyčią, kuri dabar vadinama Arenos vardu (Madonna dell' Arena). Jis pakvietė Giotto dekoruoti jos vidų. Tapytojas nuklojo koplyčios sienas 38 freskomis, vaizduojančiomis

Kristaus gyvenimą. Vienoje iš jų, kur matome tris karalius, atvykusius kūdikėlio Kristaus pagarbinti, Giotto vietoj Betliejaus žvaigždės nutapė kometą. Manoma, kad jis ten pavaizdavęs ne ką kitą, kaip 1301 m. pasirodžiusią Halley kometą. Tad ir europiečių erdvėlaivis pavadintas „Giotto“, pagerbti dailininkui, kurs

jau viduramžiais įamžino ją freskoje.

Giotto paleistas kometos link šių metų liepos 2 d. Tai pats drąsiausias ir rizikingiausias žygis, nes erdvėlaivis perleks per pačią komą, apie 500 km nuo branduolio, 68 km per sekundę greičiu. Pavojus sudužti, o gal net ir su pačiu branduoliu susidurti

V Mokslo ir kūrybos simpoziumui artėjant

Ketvirtasis mokslo ir kūrybos simpoziumas įvyko 1981 metais lapkričio mėn. 25-29 d. Chicagoje. Iš jo turime 232 puslapių leidinį *Griežtieji mokslai, technologija ir architektūra*. Spaudai jį paruošė Juozas Rimkevičius, talkinant Alfonso Pargauskui ir Viktorui Jautokui. Viršelį sukūrė dail. Petras Aleksa. Išleido „Technikos žodis“ šiais metais Chicagoje.

Iki šiol nepastebėjau šio leidinio jokios recenzijos, išskyrus bendrus pasisakymus *Technikos žodyje*: patiko, sveikinam, gražu ir t.t. Be komentarų tyliai praeiti negalime. Nesiiu recenzuoti paskaitų turinio. Tai yra paskaitininkų individualios mintys, jų surinktų šaltinių ir patirties išdavos. Iš savo patirties manau, kad kiekvienas paskaitininkas savo temos paruošimui paaukojo daugelį valandų, kad ji būtų įdomi naujovė mokslinė tema ir paties individo kūryboje naujas žingsnis.

Didelis, gražus leidinys apima vien tik technikos ir gamtos mokslų paskaitas — 34 paskaitininkai su jų nuotraukomis ir taip pat lietuvių ir anglų kalba paskaitų santraukomis. (Iš viso simpo-

ziume buvo 50 sesijų, su 172 paskaitininkais).

Gal ne vienam pavarčius leidinį, susidarys įspūdis: kas čia ypatingo? Leidinys — kaip ir daugelis kitų, gal tik, kad profesionaliai suredaguotas malonus paimti į rankas ir įdomus paskaityti rūpima tema. Bet tam leidiniui reikėtų skirti daug didesnę vertę; tai ne vieno, bet 34 autorių surinktos vertingos medžiagos išdava.

Leidinyje savo specifiniu turiniu, redakciniu elegantišku apipavidalinimu yra didžiai vertingas ne tik kaip moralinis atpildas suteltų straipsnių autoriams, bet taip pat įdomus ir vertingas ateičiai — besidomintiems lietuvių kultūrininkų mokslinė pažanga. Šį mokslo ir kūrybos sąskrydį globojo ir finansavo JAV Lietuvos Bendruomenės krašto valdyba. Organizaciniais šio simpoziumo reikalais rūpinosi: Lituanistikos institutas, Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjunga ir Amerikos lietuvių gydytojų sąjunga.

Gera idėja — kas penkeri metai sušaukti mokslinių simpoziumus, kuriuose viso laisvojo pasaulio lietuviams, mokslo ir kūrybos darbuotojai, suvažiuoja savo žiniomis pasidalinti ir tarpusavyje ryšius sustiprinti, taipgi suartėti su lietuviška visuomene. Programoje — be mokslinių sesijų — architektūros ir meno parodos. Pradžioje organizuojamas susipažinimo pobūvis, kuriame pristatomi mokslinių sekcijų vadovai, tolimesnių kraštų atstovai bei iškilūs asmenys. Visada, kaip taisyklė, su gera programa būna literatūros ar muzikos vakaras ir banketas, taip pat su menine programa.

Simpoziumai sutraukia tūkstantinę publiką, trokštančią išgirsti, ką naujo ir dar negirdėto mokslinio simpoziumo paskaitininkai pateiks smalsiai ir kritiškai publikai. Gera proga susitikti asmeniškai žmones ar draugus — nematytus dešimtis metų.

Kas penkeri metai suvažiuoju organizacinė našta tenkė Chicago patyrusiam organi-

nepaprastai didelis.

Giotto nedidelio cilindro formos. Skersmuo 1.8 metro. Instrumentai sveria 53 kg. Erdvėlaivis nešasi teleskopą komai ir branduoliui stebėti, dulkių detektorius, masės spektrometrą, magnetometrą ir daugelį kitų instrumentų, kuriais bandys nustatyti komos dulkių sudėtį, dalelių dydį, magnetines savybes ir kt. Be to, iš komos vidaus darys keturių spalvų branduolio nuotraukas. Visus duomenis Giotto tuoj pat, nieko nelaukdamas, transliuos į žemę, nes nesitikima, kad erdvėlaivis išliks sveikas.

O kurgi JAV erdvėlaivis? Skrenda sovietai, skrenda japonai, skrenda beveik visa Europa, o JAV, pirmaujanti erdvėje valstybė, sėdi sau namie ir laukia Halley kometos be jokio erdvinio mosto. Sako, nėra tam pinigų. Gynbos išlaidos, astronominiai biudžeto vargai ir kitokia politinė kasdienybė atėmė Amerikai norą sutikti retąjį viešnią. „O buvo, buvo gražas pasaulis“, kaip rašo Antanas Gustaitis, kada NASA (National Aeronautics and Space Administration) visai rimtai planavo ne sutikti, bet pasivyti Halley kometą ir ilgakai su ja „padraugauti“. Nors planai tapo neįvykdyti, bet NASA lengvai nepasidavė ir nuo kometų neatsisakė. Apie tai pakalbėsime kitą kartą.

Mukteśvara šventykla Bhubanesvare, Orisoje, Indijoje.

Lionė Mickevičiūtė-Ramonienė

Apsilankymas Orisoje

„Suprasti Indiją, sakoma, reikia pažinti Orisą“. Tą šiandien primityvų Bengalijos kampelių. Senos garbės Bhubanesvarą, išgirtą neužmirštamo Tagore.

Ir nuostabią šventyklą Lingarają, Akmenyje nuogais kūnais išpuošta. Pagodą tūkstantmetę Konarake, Seniai pajudusią nuo vėtrų ir nuo vėjų, Kurios garbė ir šiandien tebesitiesia, Ir balto Puri piligrimų pamiltą dievą Jaganatą, Kurio maldyklų net šventikų šeši tūkstančiai Nepajėgė išsaugoti Neseniai pavogtą savo dievo deimantinę akį. Suprasti Indiją, reikia pažinti Orisą.

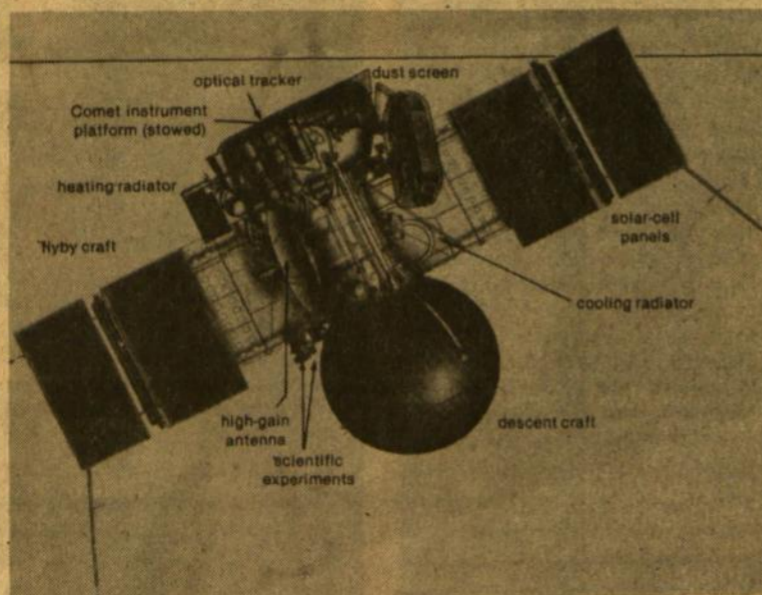
Žvelgiu, pravėrus langą, Į negristą dulktą kelią. Išrikiuotos rikšos ir atskubanti minia Virš galvų iškeltu kūnu priartėja Į amžinybę, baltu šydu ir guzdikais nešina.

Vaištinėju Bengalijos pajūriu. Baltas smėlis ir ištiesti žvejų tinklai. Esu taip toli nuo visko man pažįstamo Ir taip arti pasaulio ir savęs.

Grįžtame iš Puri dulktu vieškeliu, Per kaimus kaimelius pavargusių žmonių. Jau saulė leidžiasi ant jų vešlių, derlingų žemių — Sustojame praleisti sunkiai alsuojantį senolių traukinėlį Ir darbininką dramblių, žingsniuojantį namo.

Užtinku du asketus Ašokos gadyneš uoly viduje. Vienoje senyvas, ilgaplaukis, išdžiūvęs asketas Lotoso pozoje sėdi, Galvą nuleidęs meditacijoj gilioj — Palieku keletą skatikų, Galvos nepakelia, nemato —

Kitoje, jaunesnis, ilgaplaukis, išdžiūvęs asketas Lotoso pozoje sėdi, Galvą nuleidęs meditacijoj — Palieku keletą skatikų. Pakelia jis galvą, susitinka žvilgsniai. Jo nuostabiai gražus veidas Nušvinta draugišku šypsniu, Ir, ištiesęs savo kaulėtą ranką, Padovanoja man kvėpiančių gelės žiedą.

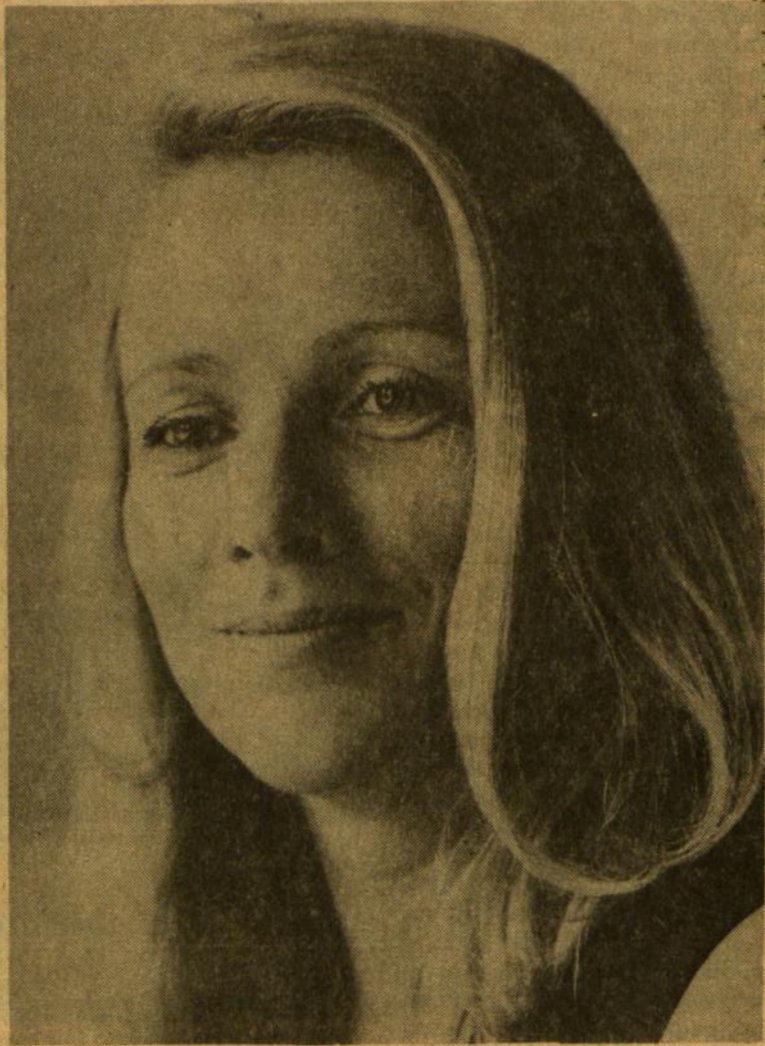
Sovietų Vega. Visas erdvėlaivis sveria apie 4.5 tonų. 16 pėdų aukščio ir 30 pėdų pločio su išskėstais saulės celių rėmais. Apačioje erdvėlaivio, didžiuliam rutuly patalpinta mokslinių instrumentų kapsulė, suglaustas balionas ir parašiutai. Erdvėlaiviu priartėjus prie Veneros, rutulys atsiskyrė ir, krisdamas planeton, jos atmosferon paleido dar neišsipūtusį balioną ir kapsulę, kurių tolimesnį kritimą prilaikė atsakiri parašiutai. Balionas greitai išsipūtė ir nuplaukė pavėjui, nešdamasis savo instrumentus ir transliuodamas žemėn tyrimų duomenis.

vertume duris į vietos periodinę spaudą, radijo ir televizijos programas. Suvažiavimai įgautų svorio krašto visuomenėje. Turime nepamiršti, kad mums rūpi ne tik savųjų konsolidacija, bet taip pat mūsų mokslo, kūrybos ir meno pristatymas laisvajam pasauliui. Džiaugiausi matydamas mažai jaunimo IV-jame MKS simpoziume. Turėtų būti leistai ir jaunimui pasisakyti jiems rūpimais klausimais. Jis kviestinas į panašaus pobūdžio suvažiavimus, jam turėtų būti sudarytos sąlygos šio ir panašaus pobūdžio simpoziumuose dalyvauti. 1985 m. lapkričio mėn. 27-30 d. suskris iš viso laisvojo pasaulio mokslo ir kūrybos balandžiai ir jubiliejinį penktąjį Mokslo ir kūrybos festivalį pasidalyti savo dvasiniu turtu su besidominčia visuomene. Tikiu, kad organizacinis komitetas parūpins suvažiavimui saulėtas dienas vietoj šalčio ir sniego pūgų. Penktojo mokslo ir kūrybos simpoziumo mokslinės programos komiteto pirmininkas yra dr. Jonas Bilėnas. Organizacinio komiteto pirmininkas — Ramojus Vaitys ir vicepirmininkė — Irena Kerelienė.

Solistės Aldonos Stempužienės koncertas Bostone

Spalio 27 d. Tautodailės institutas pasikvietė solistę Aldoną Stempužienę koncertui, solistę, kuri jau seniai mus lankė. Jos gilūs, dramatinis mecosopranas su pirmu veikalu patraukė klausytojų dėmesį. Beethoveno „Ah! Perfido!“ rečitatyvas ir arija op. 65 savo nuotaika ir charakteriu atrodė giminingas solistės tembrui. Sunkus veikalas, reikalaujantis gero vokalo ir gero techninio pasiruošimo, ko solistei netrūksta. Meconsopranų mes nedaug turime. Neatsimenu, kada paskutinį kartą rašiau apybraižą tam balsui. Dainininkė turi švarią tonaciją, jos balso viršūnės apvalios, turi platų diapazoną, balse daug jėgos ir žemutinės gaidos tamsia varsa plaukia įspūdingai. Balse yra daug išraiškos ir solistė yra muzikali.

Solistės programa buvo savotiška, didžiai individuali, sudaryta menišku skoniu, ir nenuobodi, nežūrint, kad antroji dalis buvo skirta vien modernistams. Pirmoji dalis, kurioje šalia Beethoveno girdėjome daugiausia Nepriklausomos Lietuvos kompozitorių kūrinius, kuriuos solistė atliko su individualiu charakteriu, labai skyrėsi nuo tradicinio būdo tas dainas atlikti. „Užmigo žemė“, C. Sasnausko populiarinė daina, praskambėjo labai nepopuliariai, „aldoniškai“, pasakyčiau. „Ne margi sakalėliai“, Tallat-Kelpšos, primenantį man ankstyvesnę solistės rečitalį, šįkart praskambėjo liūdniau, labiau subrendusiai, kaip kadaise. Matyti daug darbo buvo įdėta į K. V. Banaičio dainą „Aš per naktį“, kur solistės žemos gaidos rėžė širdį besiklausant, ir visa nuotaika pasiekė gilias, savotiškas

Aldona Stempužienė

pesimizmo. Ši daina yra ypatinga: šalia savo lietuviškumo, liaudiškumo, ji turi žmogišką charakterį, sunkiai išreiškiamą vidinį skausmą, kurį solistė išryškino iki aukščiausio laipsnio. „Agonėlė“, J. Gruodžio, prašviesino nuotaiką savo žaismingumu. Šelmiška V. Jakubėno daina „Gėlės iš šieno“, kuri baigiasi irgi giliu skausmu, sudarė tų penkių dainų gražų finalą. Eboli arija iš Verdi operos „Don Carlo“ parodė dainininkę esančią

operos soliste, kaip ir Bizet „La Habanera“ iš operos „Carmen“, kuri praskambėjo gyvai ir žaismingai. Antroji programos dalis buvo skirta lietuviams modernistams. Jonas Švedas (1927-1981), išvykęs iš Lietuvos labai jaunas, išsimokslinęs ir subrendęs už savo tėvynės ribų, yra šių dienų kompozitorius. Solistė atliko Jono Švedo „Skęstanti serenada“, „Prisijaukinsiu sakalą“, „Pasakų sakalas“. Moderniai muzikai mes esame dar nepri-

brėdę, nes nemėgstame disonansų, aštrių akordų, keistų melodijų. Bet J. Švedas solistės atlikime praskambėjo gan maloniai ausiai, nes solistė turi sugebėjimą muzikalai pagauti klausytoją, įdėdama daug vidinės išraiškos į savo dainavimą. Išraiška ir yra modernios muzikos pagrindas.

Kompozitorius Feliksas Bajoras, gimęs 1934 metais, šių dienų okupuotos Lietuvos kompozitorius, modernistas ir savo krašto sūnus, labai įdomiai sukūrė veikalą, panaudojęs liaudies žodinę kūrybą, vadinamas sakmes, kurias surinko mūsų mokslininkai Jonas Balys ir Kazys Būga. Tom sakmėm kompozitorius Bajoras sukūrė muziką. Veikalas vadinamas „Sakmių siuita“, turįs Preludą ir tris dalis: 1. Gyvuliai ir žmonės, 2. Medžiai ir žmonės, 3. Velniai ir žmonės ir baigiamas Postliudu.

Balsas imituoja gamtos garsus; liaudies išmintis yra išreiškiamą savo tiesiogine konstrukcija, kur nėra logikos, bet mintys yra įdomios ir vertingos. Reikia veikalą išgirsti, žodžiais neįmanoma jo apibūdinti. Jis yra originalus savotišku, kituose kraštuose nerandamu originalumu, parašytas šių dienų dvasia ir labai įdomus. Solistė čia buvo nepamainoma. Jos balso tembras keitėsi, išgaudamas, piešdamas savotiškas spalvas ir tonus.

Koncertas buvo baigtas dviem veikalais, kuriuos solistė atliko be akompanimento. Šiaip jai akompanavo Barbara Klonowska. Koncertas savo programa buvo lietuviškiausias aukštos kultūros prasmė.

Elena Vasyliūnienė

Apie lietuvių kalbos istoriją

Kalbininkas prof. dr. Zigmantas Zinkevičius, Vilniaus universiteto lietuvių kalbos ir literatūros katedros dekanas, šių metų lapkričio mėn. 7 d. Chicagos universitete skaitė paskaitą tema „Lietuvių kalbos istorija“. Paskaitą surengė University of Chicago slavistikos skyrius.

Paskaitininkas pažymėjo, jog beiškant senovės baltų kalbų žymių, ypač padeda hidronimai (vandens plotų pavadinimai) bei balticizmai, dabar randami slavų kalbose tose apylinkėse, kuriose anksčiau gyveno baltų proseniai. Šiuo būdu yra galima nustatyti, kad baltų kalbos kadaise užėmė plotą nuo Vyslos ligi Volgos aukštupio.

Baltų kalbos liko archaizikos, tai yra, nuo indoeuropiečių prokalbės nenutolusios, kadangi baltai gyveno nuošaliose geografinėse vietovėse ir retai tesimaišė su kitom tautom ir kalbom.

Patį baltų prokalbė tačiau per pirmąjį mūsų laikų tūkstantmetį suskilo į du dialektus: vakarinį ir rytinį. Vakarinis dialektas toliau dalijosi į jotvingių ir prūsų kalbas, tuo tarpu rytinis — į latgalų ir lietuvių. Rytinio dialektolo šiaurinė dalis pamazū tolo nuo pietinės. Mat šiaurinėje dalyje buvo bendraujama su suomiais bei estais — finais. Iš šios šiaurinės dalies susidarė latvių kalba — joje galima rasti finų kalbų priemaišų. Tad galima sakyti, jog lietuvių kalba esanti savotiška latvių prokalbė.

Toliau prof. Zinkevičius apžvelgė tarmes ir jų vaidmenį bendrinės kalbos išsivystymui. Martyno Mažvydo katekizmas, pirmoji lietuviškoji knyga, buvo parašytas žemaitiškai. Tačiau jame užtikami ir vakarų aukštaičių tarmės elementai. Poteriai, pavyzdžiui, visi užrašyti vien vakarų aukštaičių tarme.

Chicagos teatruose

Humoristinė mišrainė

Chicagoje 1980 metais susidarė nauja teatro grupė, pasivadinusį neįprastu vardu — „Friends of the Zoo“. Jų pirminis tikslas — kurti humoristinius spektaklius žiūrovams palinksminti; kaip jie patys prisipažįsta — „absurdines komedijas“. Pagal savo pavadinimą jie ir sukūrė dabar statomą Theatre Building, 1225 W. Belmont, spektaklį „Zoo Plate Special“, susidedantį iš trijų gabalų: „Joey's World“ — apie salūno dainininkę, „A Decent Piece of Pie“ — „klasių kova“ restorane, „Doris“ — sėpnai apie batus. Iš tikrųjų tai vis tokia mozaika, mišrainė, susidedanti iš dainų, monologų, skocio, vaidybos. Tai lyg „Second City“ ar mūsų „Antrasis kaimas“, tik duodant mažiau sąmojo, o daugiau galinčių juoką sukelti pokštų, parodijų ir primaišant koptumų atsiduodančio vulgarumo. Tačiau publikos gausu, daug jaunimo, gerokai kvatojamasi.

Grupėje penki aktoriai, neblogų balsų, turį pianino palydą ir daugybę muzikinių įtarpų bei įvairių garso efektų. Aktorius Russ Flack baigęs studijas Loyola universitete, Mark Nutter — premiją laimėjęs radijo aktorius, panašiai kaip ir Jeanette Schwaba. Karol Kent studijas išėjęs Northwestern ir New Yorko universitetuose bei Strasburgo teatro institute.

J. Pr.

Valiūvienei padėkoti, kurios rūpesčiu ši monografija buvo išleista, už pastatymą puošnaus amžino paminklo ne tikta savo vyru dail. Telesforui Valiui, bet ir visam Lietuvos menui.

Saulė Jautokaitė

Prof. dr. Zigmantas Zinkevičius

Paaikškinimas būtų toks: Mažvydo tėvas buvo žemaitis, o motina — vakarų aukštaitė. Klebono Mažvydo parapiečiai Ragainėje, Aukštaitijoje, šaipėsi iš jo žemaitiškos tarsenos, ir iš Mažvydo vėlyvesnių raštų galima spręsti, kad Mažvydas tiesiog iš kailio nėrėsi, stengdamasis kalbėti aukštaitiškai. Pavyzdžiui, kadangi „pienas“ žemaitiškai būtų tariamas „pynas“, tai Mažvydas persistengė ir „vyra“ pakeisdamas į „viera“. Po Mažvydo mirties jau kone visi autoriai rašė vakarų aukštaičių tarme.

Lietuvos ir Lenkijos sujungimas, žinoma, kenkė lietuvių rašto kalbai. Ji tapo lietuvių lenkų kalbų žargonu. Suvalkiečių tarmės vaidmuo išryškėjo 19 amžiaus pradžioje. Suvalkijoje, po Napoleono valdžia, baudžiava buvo panaikinta 50 metų

Pabaltiečių kolektyvas stato komediją

Estės Linda Pakri vadovaujamas Arts Club Theatre, Inc. (New York) kolektyvas stato žymaus vengrų dramaturgo Ferenco Molnaro komediją „Vaidinimas bus įrankis“ („The Play's the Thing“). Spektakliai vyksta nuo lapkričio 15 d. iki gruodžio 8 d. (treč. — sekm., 8 v.v.). Bilietai — 8 dol. Rezervacijos — 212-673-5636.

Kitados vienas populiariausių Europos ir Amerikos scenos autorių, Molnaras mirė kaip emigrantas JAV-ėse. Kauno Jaunimo teatras buvo inscenizavęs jo apysaką „Pauliaus gatvės vaikus“, kurią scenai pritaikė Marija Sluckaitė-Jurašienė. Populiari muzikinė komedija (ar, kaip Lietuvoje sakoma, „muziklas“) „Karuselė“ yra Lietuvoje Nepriklausomybės laikais statytos Molnaro pjesės „Liliom“ variantas.

Pabaltiečių dramos kolektyvo (Arts Club Theatre) New York'e nariai: iš kairės į dešinę — Linda Alexander-Kollimae (estė), Linda Pakri (estė), Paul Taylor Robertson ir Arūnas Čiuberkis (lietuvis).

Telesforo Valiaus monografijos sutiktuvės

Šių metų lapkričio 8 d. Chicagos Jaunimo centro mažojoje salėje to paties Jaunimo centro moterų klubas surengė a.a. dail. Telesforo Valiaus monografijos sutiktuves. Dailininkas buvo toks asmuo, kuris kūrė ne tiktai grafikos darbus, bet taip pat labai domėjosi ir kitomis meno sėstėmis — poezija ir muzika. Todėl ir programos atlikėjai buvo dailininkai, poetas ir muzikė.

Pirmoji vakaro kalbėtoja buvo dail. Eleonora Marčiulionienė. Ji pristatė Valių kaip jauną studentą, kartu praleistas dienas meno klasėje. Iš Marčiulionienės sužinojome, kad studentas Valius buvo pilnas žemaitiškų pokštų, mėgėtas humora, ne kartą užtraukdavo gerai žinomą žemaitišką dainelę „Pempel, pempel koudoutoj“. Vėliau subrendęs, palikęs studento suolą, dailininkas tapo to žodžio pilna prasme — džentelmenu.

Antrasis programos kalbėtojas buvo poetas Kazys Bradūnas. Prieš skaitydamas savo poezijos kūrinius, jis prisiminė pokalbyje kadaise Stasio Pilkos iškeltą mintį: tauta yra kultūriškai subrendusi, kai pajunta reikalą turėti meniškai iliustruotas knygas. Kaip tik anuo metu Nepriklausomoje Lietuvoje keturi didieji grafikai buvo Petravičius, Augius, Ratas ir Valius, kurie savo nauju braižu, individualia nuotaika, stipria išraiška, lyg revoliucineriai, įnešė naujo vėjo į žodinės kūrybos iliustravimą. Iš šios grafikų ketverukės, galbūt dail. Valius daugiausia iliustravo poezijos knygas. Nemažą skaičių šių knygų buvo galima apžiūrėti šioje vakaronėje. Poetas Bradūnas paskaitė kelis savo eilėraščius

Telesforas Valius. Maras, medžio raizynas, 1947. Viena iš iliustracijų, sukurtų Kazio Bradūno poezijos knygai „Maras“.

is knygos „Maras“, kurią dail. Valius iliustravo dar Vokietijoje. Kaip tikram žemaičiui, poetas dar pridėjo eilėraščius apie žemaitiją.

Trečiasis vakaro kalbėtojas buvo dail. Adolfas Valeška. Jis trumpai aptarė Nepriklausomos Lietuvos meno mokyklos raidą. Pradžioje meno mokykloje buvo mokoma tiktai paišyba ir tapyba.

Vėliau buvo įvesta skulptūra ir grafika. Mokyklai trūko kai kurių meno šakų mokytojų, o tie, kurie dėstė meną, buvo labai konservatyvių nuotaikų. Taip kad jaunieji studentai, ieškantys naujų formų ir idėjų, susidurdavo su dideliu mokytojų priešingumu ir net grasinimu būti pašalintiems iš mokyklos. Rusų okupacijos metais, tęsė Valeška, buvo

mokomas socialistinis realizmas, kuriam net buvo atvykę mokytojai iš pačios Maskvos. Tretyje, Vokietijoje, buvo įsteigtas Dailės institutas. Surostoje tarptautinėje meno parodoje, kurioje dalyvavo įvairių tautų pabėgėliai menininkai, lietuvių buvo dauguma. Jau čia, Amerikos kontinente, vos spėję atvykti, lietuviai menininkai dalyvavo Milwaukee, Wis., tarptautinėje meno parodoje. Amerikietis kritikas, rašydamas apie šioje parodoje dalyvaujančius lietuvius menininkus, rašė, kad Lietuvai yra didelis nuostolis, o Amerikai — didelis pliusas. Savo žodžio užbaigai dail. Valeška pailiustravo ir komentavo dail. Valiaus darbus Stasio Žilevičiaus rododomis skaidrėmis. Dail. Valius buvo skirtingas menininkas, jis skyrėsi nuo kitų savo komponavimu. Jo forma ir ritmas atitinka lietuvišką charakterį. Jo kūriniuose matome ir jaučiame dramą, poeziją, architektūrą. Vėlesnieji spalvoti grafikos darbai skamba kaip simfonija įvairiomis spalvomis ir tonais. Kai kurios Valiaus kompozicijos yra paprastos, su liaudies meno nuotakomis, tačiau jose jaučiama mistika ir rimtis.

Paskutinioji šio vakaro dalyvė buvo jauna fleitistė Asta Sepetytė, Eastern Michigan universitete įsigijusi muzikos magistrą, dėstanti muziką La Grange mokykloje. Ji gerai atliko fleitą kelis kūrinius, pradėdama trisimtamėčiu Bachu ir baigdama „Kur bėga Šešupė“.

I šią šventę iš Toronto atvykusi dail. Valiaus žmona Aldona padėjo visoms rengėjoms už jos vyro monografijos sutiktuves ir visiems šią monografiją įsigijusiems. O mes turime Aldonai